

COVID-19 EKSENİNDE SOSYO-EKONOMİK DEĞİŞİM VE BEKLENTİLER

İsmail TURAN

Giriş

Bu çalışma ile Covid-19 salgını süreci ile salgın sonrası dünyada ve ülkemizde ekonomik ve sosyal alanda yaşanabilecek değişimlere işaret edilmektedir. Dünya Sağlık Örgütünün yeni tip koronavirüs kaynaklı hastalığı “pandemi” olarak ilan ettiği tarihten itibaren ülkeler, çoğu benzer ama yer yer farklı uygulamalarla salgınla mücadeleye odaklanmıştır. Ekonomik sektörlerin etkisini en çok hissettiği salgın sonrası ekonominin çarklarının büyük bir daralmaya sebep olmadan döndürülmesi, aynı zamanda da bu kesimi temsil eden insanların hayat standartlarını devam ettirebilmeleri için tüm ülkeler çeşitli tedbirleri uygulamaya koymuşlardır. Bu süreçte, güçlü sağlık altyapısının yanısıra özellikle sosyal devlet olmanın gereğini en etkili şekilde yerine getirerek insanı esas alan anlayış ve uygulamaları, Türkiye'nin ayırt edici özelliği olmuştur.

Hastalığın Gelişimi, Yayılışı ve Yapısal Sorunlar

2019 Aralık ayında görülmeye başlanan Covid-19 virüsü, Ocak 2020'de Çin'de genel bir salgın hâlini almıştır. Ardından virüs, Japonya, Güney Kore, Tayvan ve Singapur gibi komşu ülkeler başta olmak üzere diğer ülkelere de hızla yayılmıştır.

Her ne kadar Ocak 2020'de dünya kamuoyunun haberi olsa da bugün yaşanan tartışmalar, virüsün aslında daha evvelden Çin'de tespit edilmiş olabileceği ihtimalini güçlendirmektedir. Bu ihtimal ise tüm dünyaya yayılmanın sebebi ve hızı konusunda daha açıklayıcı olmaktadır. Ayrıca virüsün laboratuvar imali olup olmadığı tartışmaları da sonuçları itibarıyla küresel dengeleri değiştirecek derecede önem arz etmektedir. Bu gelişmelerin toplum sağlığına ilişkin etkileri yanında önümüzdeki sürecin siyasî ve ekonomik etkileri bakımından önemli olacağı anlaşılmaktadır.

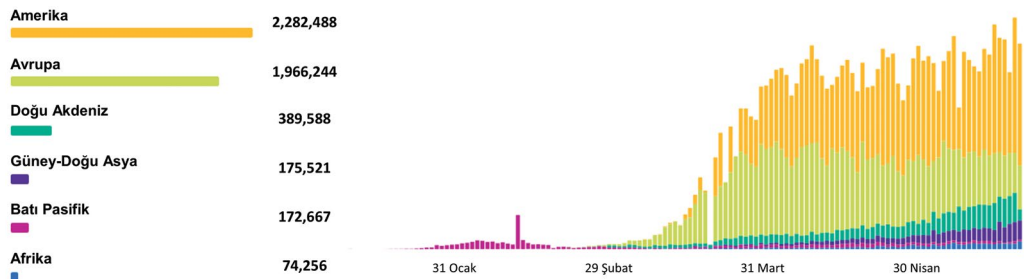
Geçtiğimiz yıllarda SARS ve kuş gribi salgınlarının yaşandığı Uzak Doğu ülkelerinde, hükümetlerin mevcut deneyimleri sayesinde Covid-19 salgınıyla mücadeleye hazırlıklı girdikleri anlaşılmaktadır. Bu ülkelerde alınan hızlı tedbirler sayesinde hastalığın yayılması kısa sürede durdurulmuştur. Bu konuda Batı kamuoyunda Çin'in kişisel bilgilerin gizliliği, kişi hak ve özgürlükleri gibi batı değerlerine bağlı kalmadan sert önlemler alarak hastalığı bastırdığı iddiaları dillendirilmiştir. Ancak her ne kadar Çinliler hakkında söylenen iddialar doğru ise de Güney Kore, Japonya, Singapur gibi Uzak Doğu demokrasilerinin de bu mücadelelerde başarılı oldukları değerlendirildiğinde, Çin hakkındaki negatif yorumların aslında Batılı devletlerin kendi başarısızlıklarını örtmek amacıyla yaptığı kara propagandanın bir parçası olduğu da düşünülebilecektir.

Muhtemeldir ki Batılı devlet adamları, gelişmiş ülke olmanın verdiği özgüven ve geçtiğimiz yüzyılda salgın hastalıkların hep geri kalmış ve gelişmekte olan ülkelere mahsus problemler olması nedeniyle durumun ciddiyetini yeterince değerlendirememiş ve gerekli önlemleri almakta zaaf göstermişlerdir. Yaşananlar, Batılı devletlerin kendilerine çok uzak bir sorun olarak gördükleri bu tehdide karşı aslında sosyal, ekonomik ve sistemsel açıdan ne kadar tecrübesiz olduğunu da ortaya çıkarmıştır.

Mart ayı itibarıyla salgının Avrupa, Amerika ve Orta Doğu'da kendine yeni yaşam alanları ve dağıtım merkezleri bulduğu görülmüştür. 11 Mart tarihinde Dünya Sağlık Örgütü Covid-19 salgınına bir pandemi yani tüm dünyada veya birkaç kıtada görülen salgın olarak ilan etmiştir. Aynı dönemde yayılmaya devam eden Covid-19 salgını Mart ayı içinde Atlantik havzasında ikinci ve daha güçlü bir salgın dalgası başlatmıştır.

Mayıs 2020 itibarıyla hastalık tüm dünyaya yayılmış bulunmaktadır. Mevcut durumda, hastalığın en çok Avrupa ve Amerika kıtalarını etkilediği görülmektedir. Ülkelerin verdiği sağlık hizmetinin kalitesi, sağlık ve sosyal güvenlik alt yapısı, ülke nüfusunun yaşlılık durumu gibi unsurların ölümlerde etkili olduğu anlaşılmıştır. En çok hasta kaybının Amerika Birleşik Devletleri'nde ardından İtalya, İngiltere, İspanya, Fransa ve Belçika gibi Avrupa ülkelerinde olmuştur.

Grafik 1. Vaka Sayılarının Coğrafi Bölgelere Göre Dağılımı

Kaynak: Dünya Sağlık Örgütü, <https://covid19.who.int/>

ABD ve Avrupa'da Covid-19 salgınının yıkıcı etki yapmasında, salgınla mücadelenin ciddiye alınmayarak Covid-19'un sıradan bir hastalık olarak değerlendirilmesi, tedbirlerin geç ve yaptırım gücü zayıf şekilde alınması yahut toplumsal bağışıklık kazandırmaya dönük bir politika izlenmiş olmasının etkisi büyük olsa da aslında yapısal sorunlar bu ülkelerdeki sürecin görece başarısızlığındaki başat etken olmuştur. ABD'de sağlık ve sosyal güvenlik sisteminin herkesi kapsamıyor olması, kamunun sağlık hizmetlerinin kısıtlı olması nedeniyle sağlık sisteminin özel sağlık sigortalarına ve hastanelerine kalması ve bunun da pahalı olması, gelir seviyesi düşük olan Amerikan vatandaşlarının tüm sağlık hizmetlerinden faydalanamamasına veya hastalığı ciddileşinceye kadar hastanelere gidememesine sebep olmuştur.

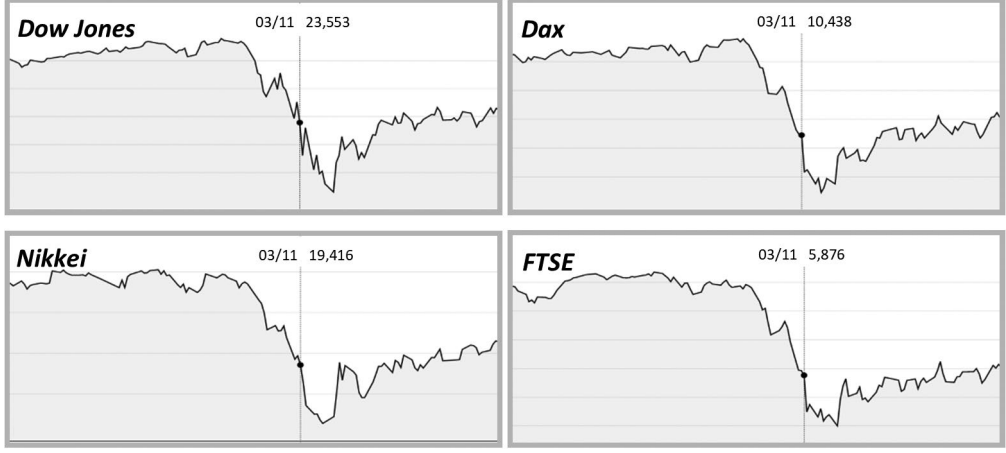
Avrupa'da ise nüfusun yaş ortalamasının yüksek olması, hastalığa daha açık ve daha kırılgan bir yapı oluşturmuştur. Ayrıca, son on yılda izlenen neo-liberal politikalar nedeniyle sağlık hizmetleri bir tasarruf kalemi olarak görüldüğünden zayıflamış ve verilen hizmetlerin kalitesi düşürülmüş, neticede böyle bir salgın için hazırlıksız halde yakalanılmıştır. Dahası, hükümetler salgın kontrolden çıkana kadar yeterince önlem almamış, özgürlükçü siyasal kültür sokağa çıkma yasağı, iş yerlerini kapatmak gibi önlemlerin alınmasını geciktirmiş yahut uygulanmasındaki verimliliği düşürmüştür.

Salgının Ekonomik ve Sosyal Hayata Muhtemel Etkileri

Covid-19 salgınının tüm dünyayı sarması ile birlikte (önleme gerek görmeyen az sayıda ülke hariç) tüm devletler bir dizi önlemler almışlardır. Bu önlemler arasında; sokağa çıkma yasakları, mağaza ve AVM'lerin kapatılması, şehirlerarası seyahatlerin durdurulması gibi hükümetlerce alınan önlemlerle beraber, özel sektör tarafından talepte azalma beklentisinin bir sonucu olarak fabrikaların ve tesislerin kapatılması gibi önlemler yer almıştır.

Alınan önlemler şirketlerin beklenen gelirlerinde büyük azalmalara ve sermaye piyasalarında sert düşüşlerin yaşanmasına neden olmuştur. Daha sonra toparlanmalarına rağmen ilk şok dalgasında Dow Jones (ABD) %37, Dax (Almanya) %39, CAC (Fransa) %39, FTSE (İngiltere) %41, Nikkei (Japonya) %31 değer kaybetmiştir. Aşağıdaki grafik incelendiğinde neredeyse birbirine paralel ve birbiriyile örtüşen bu düşüşlerin küresel bir ekonomik bunalımın göstergesi olarak değerlendirilmesi de mümkündür.

Grafik 2. Dow Jones, Dax, Nikkei ve FTSE Endekslerinin Salgına Tepkisi

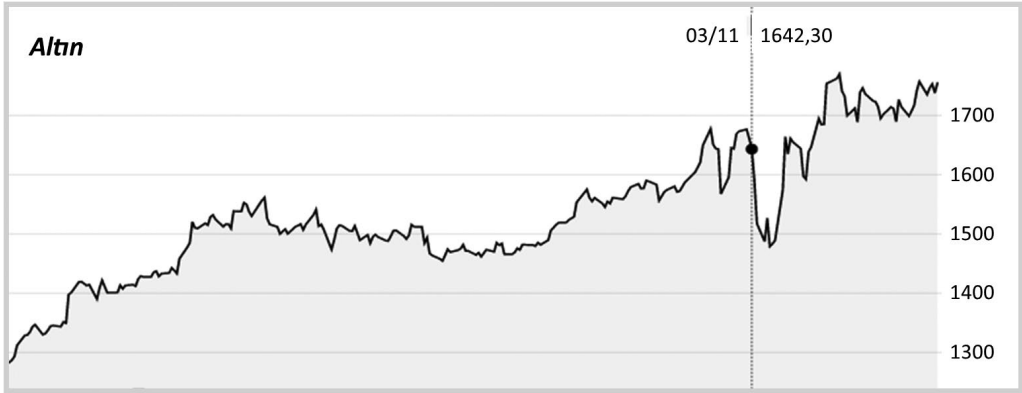

Kaynak: Bloomberg, <https://www.bloomberg.com/markets/stocks>

Not: Grafikler son 6 aylık verileri yansıtmaktadır.

Oluşan panik ortamında parasını güven altına almak isteyen yatırımcılar, ABD tahvilleri, dolar ve altına hücum etmiş bu da sermaye piyasasının yanında para piyasasının da dalgalanmasına neden olmuştur. Bu dalgalanmada Amerikan Dolarının diğer para birimleri karşısındaki gücünü takip etmek için kullanılan Bloomberg Dolar Endeksi %9, Altın %18 değer kazanmıştır. (Şekil 3 ve 4)

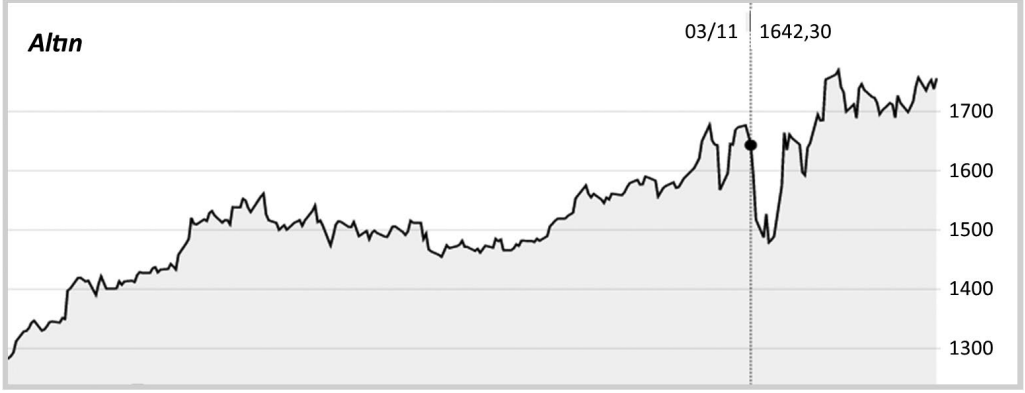
Grafik 3. Dolar Endeksinin Covid-19 Sonrasında Seyri

Kaynak: Bloomberg, <https://www.bloomberg.com/quote/BBDX:IND>

Not: Grafik son 12 aylık verileri yansıtmaktadır

Grafik 4. Altın'ın Covid-19 Sonrasındaki Seyri

Kaynak: Bloomberg, <https://www.bloomberg.com/quote/GC1:COM>

Not: Grafik son 12 aylık verileri yansıtmaktadır.

Hastalığın olumsuz etkileri sadece finansal sektör ile kısıtlı kalmamış, reel sektöre de yansımıştır. Bloomberg'ten alınan bilgilere göre ABD'de kapasite kullanım oranı %77'den %73'e Fransa'da %77'den %56'ya, Almanya'da %82'den %70'e gerilemiştir.

Dünya genelinde perakende sektöründe de gerileme olduğu görülmektedir. Amerika'da satışlar Mart ayında önceki aya göre %8,4 Almanya'da %5,6 Fransa'da ise %17,4 gerilemiştir. Nisan ayının verileri henüz açıklanmamıştır ancak daha kötü gelmesi yönündeki beklentiler güçlenmektedir.

Covid-19 salgını karşısında alınan önlemler kapsamında tüm dünyada insanların toplandığı ve hastalığın bulaşmasına zemin oluşturabilecek kafeler, restoranlar, AVM'ler, berber, kuaför, spor salonu ve benzeri toplu olarak biraraya gelmeyi gerektiren her yer kapatılmıştır. Bu önlemler haricinde hastalığın başka şehirlere yayılmasını da önlemek amacıyla şehirler ve ülkeler arası trafik kapatılmış, hava ve kara yolu taşımacılık şirketlerinin faaliyetleri durdurulmuştur. Bazı işyerleri de bu süreçteki talep yetersizliği nedeniyle kendilerini kapatmışlardır. Bu önlem her ne kadar hastalığı durdurmak için gerekli olsa da tüm dünyada milyonlarca insanı işsiz duruma düşürmüştür.

Genel kabul ve beklenti bu durumun geçici bir durum olduğu, yasakların kalkması ile birlikte herkesin eski işine geri döneceği şeklindedir. Ancak bu çok iyimser bir beklentidir. Nitekim söz konusu hizmetleri veren şirketler yasaklar süresince gelirlerini kaybetmiş olmalarına rağmen, tesis kiralrı, borç ve kredi ödemeleri, çalışan maaşları, gibi sabit giderleri yerli yerinde durmaktadır. Bu giderlerin bir kısmından hukukun ve hükümetlerin sağlayacağı bazı imkânlardan faydalanarak kurtulabilseler dahi, tümünden kurtulmaları mümkün görünmemektedir. Bu nedenledir ki pandemi krizinin, dünyada birçok işletmeyi iflasa itmesi beklenmektedir.

Bununla birlikte yasakların kalkmasında sonra, işine geri dönen insanların, iş hayatını artık altından kalkamayacakları kadar değişmiş bulmaları riski bulunmaktadır. Çalışma hayatına ilişkin normlarda da değişiklikleri gerekli kılacak olan pandemi sonrası bu durumun işletmelere ve çalışanlara yansımaları da söz konusu olacaktır.

Bunlardan birisi de tüketici tercihlerindeki değişim olacaktır. Covid-19 salgınının geçmesinin ardından Çin'den gelen ilk bilgiler devletin AVM, kafe, restoranların yeniden açılmasına müsaade etmesine rağmen insanların hastalık kapma endişesi nedeniyle bu mekânlara gitmemeyi tercih ettiği yönündedir. Hastalığın ve ölüm korkusunun yaşattığı sarsıntı doğal olarak bireylerin tüketim ve yaşam tercihlerinde sert değişikliklere neden olabilecektir. Her ani değişiklikte olduğu gibi bu sefer de yeni düzene uyum sağlamakta zorluk çekecek olanların olması ise işletmeler bakımından ikinci bir şok olabilecektir. Bu noktada yapısal ve işlevsel esneklik işletmelerin tüketici tercihlerine hızla uyumu gibi sebepler, ayakta kalma ve süreçten güçlenerek çıkma bakımından fırsatlar da ortaya koyabilecektir.

Burada yeri gelmişken bir parantez açıp hizmet sektöründe yaşanacağı speküle edilen değişikliklerden birkaçını irdelemekte fayda vardır. Genel beklenti AVM'lere ve mağazacılığa olan eski ilginin kaybolacağı, insanların e-ticarete yöneleceği şeklindedir. Kafe ve restoranların da eskiden olduğu kadar talep görmeyecekleri iddialar arasındadır. İnsanların bu mekânlara artık daha az gitmeyi tercih edecekleri ve gittiği zaman daha az kalabalık olan mekânları tercih edecekleri düşünülmektedir. Bu eğilimin salgın sonrasında haklı bir zemini olduğu açıktır. Ancak etkisinin boyutlarının ne olacağı henüz net değildir. Yine de bu iş kolunda talepteki %10'luk küçük bir azalmanın dahi sektördeki pek çok yatırımcıyı iflas ettireceği pek çok çalışana işsiz bırakacağı ve ekonomide küçülme yaratacağı açıktır.

Hizmet sektöründe yaşanacak sıkıntılar sadece AVM ve mağazacılık ile kısıtlı kalmayacaktır. Başta turizm olmak üzere birçok sektörü olumsuz etkileyeceği açıktır. Hem devletlerin salgınları önlemek amacıyla alacağı önlemler nedeniyle hem de müşterinin talebinde kendi sağlığı ile ilgili endişeler ekseninde bir değişim olacağı beklenmektedir. Diğer bir deyişle, sektördeki müşteri taleplerinde sağlık kaygısı nedenli daralmalar yaşanması kuvvetle muhtemeldir. Bu sebeplerden dolayı örneğin kongreler belki internet üzerinden yapılırken, turistik seyahatlerin azalması ve otellerin şu an Antalya'da gördüğümüz "Entegre Dinlenme Tesislerinden" daha küçük, butik kurumlar hâline evrilmeleri mümkün olabilecektir. Ayrıca uçak, tren ve otobüs gibi toplu taşıma araçlarına kabul için kan tahlilleri, ateş ölçümü yapılması gibi önlemler de bu sektörlerde iş yapmayı yavaşlatacak ve zorlaştıracaktır.

Gelinen aşamada önemli olan nokta, bu senaryonun hastalığın dünyayı tek bir kere vuracağını ve sonra geçeceği kabulüne dayanmasıdır. Ancak bazı kaynaklar hastalığın iki, üç veya daha fazla kereler zuhur edebileceğini, bizim bu yıkıcı dalgalara birkaç defa maruz kalabileceğimizi iddia etmektedir. Şüphesiz ki karşı karşıya kaldığımız durumun uzaması hâlinde verdiği zarar uzunluğunca daha yıkıcı hâle gelecek ve daha sert değişikliklere yol açacaktır.

Ekonomik dalgalanmaların neticesinde dünya genelinde ekonomilerde sert daralma yaşanması ve işsizlikte büyük bir artış olması beklenmektedir. Bloomberg verilerine göre Amerikan ekonomisinin 2020 2. çeyrekte %6,8; 3. çeyrekte %4,2; 4. çeyrekte %2,7; 2021 yılı birinci çeyrekte de %0,7 küçülmesi beklenmektedir. Bu beklentilerin bir sonucu olarak, Covid-19 öncesinde işsizliğin %3,8'den %12,9'a çıkması ve ekonominin tekrardan büyümeye başlayacağı 2021 ikinci çeyreğinde dahi %6,9 gibi çok yüksek bir seviyede kalması beklenmektedir.

Tablo 1. ABD Ekonomisi ile ilgili beklentiler

	2020				2021	
	1. Çeyrek	2. Çeyrek	3. Çeyrek	4. Çeyrek	1. Çeyrek	2. Çeyrek
GSYH (%)	0,3	-6,8	-4,2	-2,7	-0,7	6,3
Sanayi Üretimi (%)	-1,7	-8,6	-5,6	-3,6	-0,3	2,3
İşsizlik (%)	3,8	12,9	9,9	8,3	7,3	6,9

Kaynak: Bloomberg

Avrupa Birliği'nde ekonominin 2020'nin birinci çeyreğinde %1,2; ikinci çeyreğinde %8,8; üçüncü çeyreğinde %4,6; dördüncü çeyreğinde %3,1 küçülmesi, 2021'in birinci çeyreğinde de %0,3 küçülmesi tahmin edilmektedir. Bu ekonomik küçülmenin faturası olarak işsizliğin Covid-19 öncesindeki %6,9 seviyesinden %8,9'a çıkması ve ekonominin tekrardan büyümeye başlayacağı 2021'de dahi %8 gibi yüksek seviyelerde kalması beklenmektedir.

Tablo 2. Avrupa Birliği Ekonomisi ile ilgili beklentiler

	2020				2021	
	1. Çeyrek	2. Çeyrek	3. Çeyrek	4. Çeyrek	1. Çeyrek	2. Çeyrek
GSYH (%)	-1,2	-8,8	-4,6	-3,1	-0,3	9,5
İşsizlik (%)	6,9	8,6	8,9	8,6	8,4	8,0

Kaynak: Bloomberg

Çin'de ise ekonomi 2020 ilk çeyrekte %6,8 küçülmüştür, ancak ikinci çeyrekte tekrardan büyümeye başlanması beklenmektedir. Salgın öncesinde %3,6 olan işsizliğin ikinci çeyrekte %4,3'e çıkması ardından kademeli olarak azalması beklenmektedir. Ancak 2021'de dahi salgın öncesindeki seviyesine gelmesi beklenmemektedir. Sanayi üretiminde 2020 yılının ilk çeyreğindeki %1,1'lik daralmanın ardından artış yaşanması, hatta bu büyümenin 2021'in ilk çeyreğinde %13,8'e ulaşması beklenmektedir.

Tablo 3. Çin Ekonomisi ile ilgili beklentiler

	2020				2021	
	1. Çeyrek	2. Çeyrek	3. Çeyrek	4. Çeyrek	1. Çeyrek	2. Çeyrek
GSYH (%)	-6,8	1,3	5,3	6,0	13,7	8,7
Sanayi Üretimi (%)	-1,1	3,4	5,5	6,1	13,8	8,0
İşsizlik (%)	4,3	4,1	4,0	4,0	3,8	3,8

Kaynak: Bloomberg

Atlantik ve Pasifik ülkeleri arasındaki farkın temeli, hizmet sektörünün ekonomi içindeki payından kaynaklanmaktadır. Atlantik havzasında hizmet sektörünün ekonomi içindeki payı daha fazla olduğu için alacağı hasar daha büyük olacaktır.

Hasarın boyutu ne olursa olsun işini kaybeden insanların haklı ya da haksız olarak devletlerini ve hükümetlerini sorgulamalarını beklemek normaldir. Salgının ekonomik sonuçlarını iyi yönetemeyen hükümetlerin sorumlu tutulacağı açıktır. Bu anlamda 2020 ve 2021'de dünya genelinde yaşanacak seçimlerde Covid-19'un ülkelerde yaptığı tahribat belirleyici bir etken olacaktır.

Hükümetlerin maruz kalacağı eleştirilerin sistemsel sonuçlarının olup olmayacağı salgının süresi ve şiddeti dikkate alındığında henüz kestirilememektedir. Daha salgının ilk aşamalarında dahi kapitalist sisteme yönelik eleştiriler yükselmekte ise de bir yandan da eski düzene bir an evvel dönüş için insanlar yarışmaktadır. Bazı çevreler Uzak Doğu'nun otoriter rejimlerini övmekte, komünizm veya sosyalizmin tüm dünyaya hâkim olacağını iddia etmektedir. Bu iddiaların hemen tamamı iddia sahiplerin kendi gönüllerinden geçenin ifadesi olsa da bir yandan da ABD'nin öncülüğünde bazı Avrupa ülkeleri, virüsün üretimi ve yayılımı konusunda Çin'e ciddi suçlamalar yönelmektedir. Dolayısıyla önümüzdeki süreç, uluslararası düzlemde salgının ekonomik ve siyasî sonuçları daha net hâle gelecektir. Ancak nasıl ki geçmiş buhranlar döneminde kapitalist sistem krizlerle evrilmiş ve yeni çözümler üretmişse bu kriz ile mücadele edecek mekanizmaları da geliştirecek ve kendi yapısına entegre edecektir. Bununla birlikte kuşkusuz her değişimin ve geçişin kazananları ve kaybedenleri olduğu gibi bu sürecin de kazanan ve kaybedenleri olacaktır.

Hastalığın Çin'de çıktığı ve tüm dünyaya küresel ticaret ağı ile dağılmış olduğundan yola çıkarak küreselleşmenin bittiği ve yerel üretimin artık önemli olacağı iddiasında bulunulmaktadır. Dünya eski dünya değildir, tüketim alışkanlıkları da eski alışkanlıklar değildir. Ancak her devlet kendi tükettiğini kendi üretecek konumda olmadığı gibi ülkeler ve pazarlar birbirine bağımlıdır. Diğer taraftan, devletler ürettiklerini dış pazarlarda satma isteklerinden vazgeçmeyecektir. Dolayısı ile küresel ticaret devam edecektir. Bu yöndeki tartışma ekonomik olmaktan çok siyasîdir ve küresel anlayışın insan hakları, adalet, hukuk üstünlüğü gibi kavramların âdeta insanlığın sadece bir bölümü için geçerli olduğu, bazı ülkelerde ise insanların her türlü insanlık dışı muameleye maruz kaldığı anlayışına

tepki olarak ifade edilmektedir. Ancak bu dahi küresel adalet özleminin karşılanabilmesi için yine ortak bir hareket tarzını zorunlu kılmaktadır.

Önümüzdeki dönemde, kuşkusuz her ülke daha çok içe kapanacak, seyahatler sınırlanacak, korumacı politikalar geliştirilecek; bu çerçevede, yerel tarım ve hayvancılık sektörlerine verilen sübvansiyonlar da artışa geçecektir.

Devletler ve küresel sistem ile ilgili değişimlerin yanı sıra düşünce hayatında da değişimler olacaktır. Örneğin bu salgının tam öncesinde tüm dünyada aş karşıtlığı ve düz dünyacılık gibi bilim karşıtı akımların furyası yaşanmakta idi. Salgının yarattığı dehşet ile birlikte bu hastalık ile sadece bilim adamlarının mücadele edebilmesi, bilimin önemini bir kere daha kanıtlamıştır. Aş karşıtları ve düz dünyacılar gibi bilimsellikten uzak akımların ortadan kalkması muhtemeldir.

İş hayatında olabilecek değişimler ile ilgili olarak, artık çoğunluğun evden/uzaktan çalışacağı bir arayışa da girilebilecektir. Türkiye açısından da geçerli olan bu beklentinin gerçekleşmesi için teknik altyapımız müsait olsa da geçmişten gelen çalışma alışkanlıklarının hızlı bir değişim göstermesini beklemememiz gerektiği anlaşılmaktadır. Bununla birlikte, salgın ortamı mevcut çalışma modelinin eksikliklerini tespit için önemli bir şans verdiğinden bu eksiklikleri telafi edici önlemler alınmak yoluna gidilebilecektir. Çalışma yeri, çalışma şartları ve çalışma mevzuatının gözden geçirilmesi bu süreçte hızla ikmal edilebilecektir. Uzun mesai saatleri boyunca çalışanları bir arada tutmak artık enfeksiyon riskini artırmak gibi görüleceğinden esnek veya kısa mesai saatlerine geçilebilir veya kısmen uzaktan kısmen evden çalışmalı hibrit bir sisteme geçilebilir.

Gündelik hayata dair, kent sakinlerinin enfeksiyon tehlikesinin yüksek olduğu şehirleri terk edip köylere yerleşeceği; kendi sebzesini, meyvesini, tahılını yetiştireceği gibi tahminler de yapılmaktadır. Şehirdeki düzenini terk edip köye yerleşmek, insanların alışmış oldukları yaşam biçimini terk edip hiç bilmedikleri yeni bir yaşam biçimine atılmaları anlamına gelecektir. Salgın psikolojisinin baskısı kalktığında, insanlar yavaş yavaş da olsa normal hayatlarına dönecekler, ancak pek azı şehirleri terk edip kırsal bölgelere göçecektir. Yeni taleplere yönelik çözüm sunacak inşaat projeleri devreye alınacak, yeni fırsatlar da bu kapsamda doğacaktır.

Sonuç

Şüphesiz ki Covid-19 salgını gelişmiş veya gelişmemiş fark etmeksizin devletlerin ve toplumların neye, ne derece hazır olduklarını veya olmadıklarını bütün çıplaklığı ile ortaya çıkarmıştır. Yaşananlardan dersler çıkarılacak, eksikler imkânlar nispetinde ikmal edilecek, hayatın gelişerek devamı sağlanacak, diğer bir deyişle insanoğlu oluşan yeni normale en kısa sürede adapte olacaktır.

Salgınla mücadelede başarılı olan ülkelere bakıldığında idarî çeviklik, etkin ve açık iletişim, bilgilendirme ve bilinçlendirme kavramlarının ön plana çıktığı görülmektedir. Bu durumda, mücadelede geride kalan devletlerin yönetimlerini çevikleştirmek için reviz-

yonlar yapması, iletişim usul ve kanallarını gözden geçirerek daha etkin hale getirmesi, toplumu doğru bilgilerle en kısa sürede donatma ve bilinçlendirmeye yönelik içerik ve altyapıların hazırlığına girişmesi beklenmektedir. Nitekim devletlerin bu konudaki hazırlıksız yakalanması sağlık sistemleri üzerine aşırı yük bindirmiş, salgın vesilesiyle yetersizliği anlaşılmış olan sağlık altyapısının neredeyse işlevsiz kalmasına neden olmuştur.

Devletlerin sağlık politikalarını ve sağlık sistemlerini gözden geçirmesi, yeni normalin gerektirdiği yeterlilik seviyesini yakalaması bir zaruret olarak kendini göstermiştir. Gelişmişlik düzeyinden bağımsız olarak yeterlilikleri öne çıkmış, batılı ülkelerin neredeyse tamamı bu açıdan sınıfta kalmıştır. Yeterince yatak kapasitesine sahip olmayan hastaneler ve yoğun bakım üniteleri ihtiyaca cevap verememiş, sağlık çalışanları hangi hastalarını hayatta tutacakları noktasında tercih yapmak zorunda kalmıştır. En sanayileşmiş ülkeler bile teçhizat ve sağlık malzemelerine hatta birkaç sentlik maskelere dahi erişememiştir. Buradan hareketle, en büyük değişimin devletlerin sağlık sistemi anlayışında yaşanacağını beklemek yanlış olmayacaktır. Bu değişimin yalnızca hastane ve uygulama alanında değil, sağlık ekipmanları ve malzemelerin üretiminden aşı ve ilaç ARGE faaliyetlerine ve sağlık yönetim bilgi sistemlerine kadar geniş bir alanda yaşanması muhtemel olacaktır.

Kendi kendine yeterlilik önem kazanmakla birlikte bu önem sadece sağlık alanı ile sınırlı kalmayacaktır. Salgının ilk panik günlerinde ihtiyaçlarını karşılamak için marketlere hücum eden kitlelerin psikolojisini normalleştirecek yegâne yol, hızla boşalan rafları aynı hızla ikmal etmektir. Bu yalnızca lojistik bir maharet değil, aynı zamanda temel ihtiyaç ve gıda maddelerinin üretiminde kendi kendine yeterli olmayı da gerektirmektedir.

Salgınla mücadelede etkin adımlar atılabilmesinde dijitalleşmenin önemi net bir biçimde anlaşılmıştır. Sert ve sıkı izolasyon kurallarına, karantina uygulamalarına hatta sokağa çıkma yasaklarına rağmen hayat tamamıyla durmamış; öğrencilerin eğitimleri, çalışanların işleri büyük ölçüde ev ortamında uzaktan yürütülebilmiştir. Dijitalleşme çağının daha başında olduğumuzu ve dijital dönüşümün yeni başladığı düşünüldüğünde, bu süreçte yaşanan aksaklıkları hoş görmek gayet yerinde olacaktır. Dijitalleşme yolunda yapılacak çokça yatırım, alınacak mesafe vardır. Salgının bu süreçte hızlandırıcı bir rol üstleneceği muhakkaktır. Dijitalleşmeyle birlikte çalışma kültürü yeniden şekillenecek, yeni çalışma kurallarının yanısıra yeni meslekler de ortaya çıkacaktır.

Toplumsal ve insanî değerler, salgının atlatılması için verilen mücadelede yapısal harç rolü üstlenmiştir; ancak bu harç bütün her şeyi kucaklayan, sevk ve idare eden güçlü ve çevik kurumsal yapıların varlığı tahtında kıymetini bulabilecektir. Verilen topyekûn mücadelenin başarılı olması için, çatı kurum olan devletten onun alt kurumlarına, özel kuruluşlardan sivil toplum örgütlerine, her teşekkülün güçlü kurumsal bir iskelete ve prensipler bütününe sahip olması önemlidir. Böyle bir yapıya evrilmeyen kurumların önümüzdeki yeni dönemde etkisiz kalması kaçınılmaz olacaktır.

Pazarların ve sermayenin küreselleşmesinden sonra odağı ekonomik alanlarda yoğunlaşmış olan devletler salgın vesilesiyle aslı görevlerini yeniden hatırlamış; sağlık, eğitim ve güvenlik alanlarında ne kadar yetersiz kaldıklarını yaşayarak görmüşlerdir. Bu durum

küresel sistemin politika ve uygulamalarını gözden geçirmesini zarurî kılmaktadır.

Bütün bu gelişmeler ve tartışmalar ışığında, yakın geleceğin bizlere net olarak neleri getireceğini henüz tam olarak kestiremesek de pandeminin ekonomi, siyaset ve günlük hayatta geçmiş dünya krizleri düzeyinde bir değişimi tetikleyeceğini söylemek mümkündür.

Türkiye'nin başta sağlık altyapısı ve sağlık ve sosyal güvenlik sistemi, toplumsal dayanışma anlayışı, sağlıklı işleyen kurumsal yapıları ile dünya ülkelerine kıyasla süreci oldukça başarılı yürütmüştür. Kısa süre sonra üretim çarklarının kaldığı yerden dönmeye devam etmesi, sahip olduğumuz teşebbüs kabiliyeti ile de dünyaya nazaran hızlı bir şekilde toparlanma imkanının doğacak olması beklentimiz ve temennimizdir.